

KS. TADEUSZ ZADYKOWICZ

O NOWE OBLCICZE PATRIOTYZMU REFLEKSJA NAD NAUCZANIEM JANA PAWŁA II DO POLAKÓW

Dążenie do Ojczyzny wiecznej nie przeciwstawia się zaangażowaniu chrześcijanina w budowanie świata bardziej ludzkiego w ramach własnej ojczyzny ziemskiej. Przeciwnie, nadzieja eschatologiczna wspiera spełnianie zadań ziemskich nowymi pobudkami¹. To podstawowe twierdzenie społecznego nauczania Kościoła wyznacza istotną rolę środowiska życia i bytowania w osiągnięciu ostatecznego przedmiotu nadziei chrześcijańskiej. Odpowiedzialność za to środowisko, aktywne zaangażowanie w jego rozwój i przemianę, jako konsekwencja wiary oraz wyraz miłości, jest treścią postawy zwanej patriotyzmem.

Przypomniany przez Sobór Watykański II obowiązek miłości ojczyzny² domaga się jednak ciągle nowej interpretacji ze względu na zmieniające się warunki ludzkiego życia. Patriotyzm bowiem, utożsamiany wyłącznie z ponoszeniem ofiar, także z ofiarą życia składaną „na ołtarzu ojczyzny” musi znaleźć nowe formy wyrazu w czasie pokoju, a otwartość na wartości innych narodów i kultur nie musi oznaczać kresu miłości własnej ojczyzny. Przeciwnie, ojczyzna – jak mówi Jan Paweł II – potrzebuje ludzi otwartych na świat, ale kochających swój rodzinny kraj³.

Ks. dr TADEUSZ ZADYKOWICZ – adiunkt Katedry Teologii Moralnej Ogólnej KUL: adres do korespondencji: ul. Bazylianówka 85, 20-160 Lublin, e-mail: tadeuszz@kul.lublin.pl

¹ Por. KDK 21.

KDK 75: „Niech obywatele pielęgnują wielkodusznie i wiernie miłość ojczyzny, jednak bez ciasnoty duchowej, tak by zawsze mieli również wzgląd na dobro całej rodziny ludzkiej, którą łączą w jedno różne więzy między plemionami, ludami i narodami” Por. także DM 15: „Chrześcijanie [...] jako dobrzy obywatele niech pielęgnują prawdziwą i czynną miłość ojczyzny”

³ Por. J a n P a w e ł II. *Homilia podczas Mszy św. (Łowicz, 14.06.1999 r.)*.

Na czym więc dzisiaj powinna polegać prawdziwa miłość ojczyzny? Czy jest miejsce na tę postawę także w czasie pokoju i w coraz bardziej jednoczących się społeczeństwach? Jakie miejsce zajmuje ona w chrześcijańskim porządku miłości? Gdzie należy upatrywać źródeł tego obowiązku? Wydaje się, że odpowiedzi na te pytania można szukać w nauczaniu Jana Pawła II do Polaków. Jego przemówienia, zwłaszcza powitalne i pożegnalne, podczas pielgrzymek do ojczyzny zawierają bowiem nie tylko doktrynalny wykład na interesujący temat, ale także cały ładunek emocjonalnej treści człowieka, któremu wypadło żyć z dala od kraju rodzinnego, który jednak nie przestał być dla niego krajem bliskim.

I. MIŁOŚĆ OJCZYZNY JAKO OBOWIĄZEK MORALNY

Patriotyzm jest rodzajem miłości – miłości, której przedmiotem jest własna ojczyzna⁴ Nie sposób więc w tym miejscu choćby pokrótce nie scharakteryzować pojęcia „ojczyzna” Najogólniej należy stwierdzić, że na pojęcie to składają się takie elementy, jak: naród i tworzone przez niego dziedzictwo, historia, terytorium⁵ Można zatem powiedzieć, że ojczyzna to kraj, z którym człowiek związany jest pochodzeniem; którego jest obywatelem; z którym jest połączony poczuciem przynależności; ziemia przodków z jej historią i tradycją, wspólne dziedzictwo losów dziejowych⁶ Tak rozumiana ojczyzna jest dla każdego człowieka wartością, dobrem fundamentalnym, ponieważ jako naturalne środowisko życia i rozwoju umożliwia jego urzeczywistnianie się⁷ Podstawą obowiązku miłości ojczyzny jest zatem uznanie tkwiących w niej wartości. Jeśli bowiem ojczyzna we wszystkich swych elementach jest

---

⁴ Por. H. S k o r o w s k i. *Być chrześcijaninem i obywatelem dziś. Refleksje o postawach moralno-społecznych*. Warszawa 1994 s. 55. Por. także: D. K l u x e n-P y t a. *Patriotismus*. W: *Lexikon für Theologie und Kirche*. Bd. 7. Freiburg–Basel–Rom–Wien 1998 kol. 1470.

⁵ Por. H. S k o r o w s k i. *Moralność społeczna. Wybrane zagadnienia z etyki społecznej, gospodarczej i politycznej*. Warszawa 1996 s. 135-139.

⁶ J. W a g n e r. *Ojczyzna*. W: *Słownik katolickiej nauki społecznej*. Red. W Piwowarski. Warszawa 1993 s. 117-118.

⁷ Por. S k o r o w s k i. *Być chrześcijaninem i obywatelem dziś* s. 61.

dobrem, to dobro to domaga się akceptacji i zaangażowania wobec niego⁸ Źródłem patriotyzmu jest więc prawda o ojczyźnie jako darze, stwarzającym całemu narodowi i poszczególnym jego członkom możliwość egzystencji i rozwoju. Wdzięczność za ten dar, przez który otrzymało się własny byt, jest zarazem początkiem postawy patriotycznej⁹

Miłość do ojczyzny zachowuje analogię do miłości rodzinnej – miłości dziecka do matki. Stąd też *Katechizm Kościoła Katolickiego*, ukazując obowiązki związane z IV Przykazaniem Dekalogu, przypomina: „Obejmuje [ono] obowiązki [...] obywateli względem ojczyzny oraz tych, którzy nią rządzą lub kierują”¹⁰ Jako matka ojczyzna powinna być przedmiotem życzliwych uczuć czci i miłości, podobnej do miłości rodzinnej¹¹ Z poczucia więzi, identyfikacji z własnym narodem, wzmocnionej przywiązaniem do kraju ojczystego, rodzi się zazwyczaj serdeczne uczucie, które jest istotną częścią postawy patriotycznej¹² Uczucie to jest wyrazem swoistego zżycia się z narodem, a nawet z ziemią ojczystą, krajobrazami stron rodzinnych¹³ Prawdziwy patriota wie, ile zawdzięcza swojej ojczyźnie i narodowi, z którego wyrasta. Dlatego nie wolno mu nigdy przestać czuć się synem własnej ziemi, choćby przyszło mu żyć w oddaleniu od niej¹⁴ Ktoś, kto prawdziwie kocha swoją ojczyznę, stale tkwi w niej głęboko wrośnięty korzeniami swojego życia, swojego serca, swojego powołania¹⁵ Umie on dostrzec jej miejsce pośród innych narodów¹⁶ oraz wartość zwyczajów wyniesionych z kraju rodzinnego¹⁷

⁸ Por. t e n ż e. *Moralność społeczna* s. 140.

⁹ Por. KKK 2239.

¹⁰ KKK 2199.

¹¹ Por. S. O l e j n i k. *Dar. Wezwanie. Odpowiedź. Teologia moralna. T 7: Moralność życia społecznego*. Warszawa 1993 s. 263.

¹² Por. tamże s. 267.

¹³ Por. J a n P a w e ł II. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 10.06.1997 r.). Por. także: J a n P a w e ł II. *Przemówienie powitalne* (Warszawa, 2.06.1979 r.): „Ucałowałem ziemię polską, z której wyrosłem. Ziemię, z której wezwał mnie Bóg”

¹⁴ Por. J a n P a w e ł II. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 10.06.1997 r.). Por. także: J a n P a w e ł II. *Przemówienie powitalne* (Warszawa, 8.06.1987 r.): „Na tej polskiej ziemi, którą po raz trzeci ucałowałem przy powitaniu, żyje naród, który jest moim narodem. Żyją ludzie, którzy wyrastają z tego samego dziejowego pnia, z którego i mnie dane było wyrosnąć”

¹⁵ Por. J a n P a w e ł II. *Przemówienie powitalne* (Warszawa, 2.06.1979 r.).

¹⁶ Jan Paweł II mówi o tym zwłaszcza w kontekście przynależności Polski do rodziny narodów Europy. Por. *Przemówienie powitalne* (Warszawa, 2.06.1979 r.).

¹⁷ Przykładem mogą być słowa Jana Pawła II: „Pozdrawiam was w imię Chrystusa, tak

Przejmującym obrazem takiego synowsko-matczynego stosunku do ojczyzny są słowa Jana Pawła II wygłoszone w Kielcach: „Może dlatego mówię tak, jak mówię, ponieważ to jest moja matka, ta ziemia! To jest moja matka, ta Ojczyzna! To są moi bracia i siostry! I zrozumcie, wy wszyscy, którzy lekkomyślnie podchodzicie do tych spraw, zrozumcie, że te sprawy nie mogą mnie nie obchodzić, nie mogą mnie nie boleć! Was też powinny boleć! Łatwo jest zniszczyć, trudniej odbudować. Zbyt długo niszczone! Trzeba intensywnie odbudowywać! Nie można dalej lekkomyślnie niszczyć!”¹⁸ Ostatnie słowa tej wypowiedzi są jednak wyraźnym świadectwem, że patriotyzm nie może polegać tylko na uczuciu. Więzy uczuciowe powinny być źródłem życzliwego nastawienia woli wobec ojczyzny oraz pragnieniem dla niej prawdziwego dobra i wszelkiej pomyślności¹⁹ Tak jak prawdziwa miłość jest pragnieniem dobra, tak prawdziwa postawa patriotyczna jest identyfikacją dobra ojczyzny z własnym dobrem²⁰ Taka postawa prowadzi do odpowiedzialności za ojczyznę. Odpowiedzialność zaś przybiera różne formy w zależności od stanu życia i pełnionych w społeczeństwie funkcji.

II. PRZEJAWY POSTAW PATRIOTYCZNYCH

Identyfikacja z własnym narodem, poczucie przynależności do tego samego pnia dziejowego powinny prowadzić do tego, by człowiek czuł się odpowiedzialny za wspólne dziedzictwo, które go określa; by nic, co dotyczy ojczyzny, nie było mu obce; by potrafił radować się z odnoszonych sukcesów i uczestniczyć w troskach własnego narodu²¹ W darze ojczyzny chrześcijanin powinien zatem odczytać nie tylko imię, które go określa, ale także imię, które go kosztuje i zobowiązuje²² Najgłębszym wyrazem

---

jak nauczyłem się pozdrawiać ludzi tutaj, w Polsce [...] w Polsce, w tym kraju, w którym – jak napisał Norwid – *kruszyngę chleba podnoszą z ziemi przez uszanowanie dla darów nieba*” Por. *Przemówienie powitalne* (Warszawa, 2.06.1979 r.).

¹⁸ J a n P a w e ł II. *Homilia podczas Mszy św.* (Kielce, 3.06.1991 r.).

¹⁹ Por. O l e j n i k, jw. s. 270.

²⁰ Jan Paweł II wyraził to w słowach: „Każde prawdziwe dobro mojej Ojczyzny będę nadal uważał za moje dobro” Por. *Przemówienie do przedstawicieli władz państwowych* (Warszawa, 17.06.1983 r.).

²¹ J a n P a w e ł II. *Przemówienie powitalne* (Wrocław, 31.05.1997 r.).

J a n P a w e ł II. *Przemówienie podczas Apelu Jasnogórskiego* (Jasna Góra, 18.06.1983 r.).

miłości względem własnej ojczyzny jest więc nie tylko uczucie, ale przede wszystkim podjęcie zobowiązań względem niej na miarę własnych możliwości i własnego powołania.

Najpełniejszym, a zarazem najbardziej powszechnym, wyrazem miłości do własnej ziemi i do własnego narodu jest modlitwa i życzenie błogosławieństwa Bożego. Jakże bowiem inaczej – pyta Jan Paweł II – wyrazić miłość do tej ziemi i tego ludu, jeśli nie przez modlitwę, by Bóg, który jest Miłością, obficie wszystkim błogosławił?²³ Taka modlitwa jest ostatecznie życzeniem dobra. Powinna ona mieć charakter powszechny, tzn. obejmować wszystkich bez pomijania kogokolwiek²⁴ Ten powszechny charakter modlitwy, jako wyraz postawy patriotycznej, objawia się także w tym, że swoją treścią obejmuje ona wszystkie dziedziny ludzkiego życia. Najogólniej, chodzi tu o pomyślność całego narodu, ale ponieważ ta pomyślność uwarunkowana jest postawami ludzi, to treścią modlitwy za ojczyznę muszą stać się takie sprawy, jak: sprawiedliwość społeczna, solidarność, miłość, duch dialogu, poszanowanie życia i godności człowieka, kultura wzajemnego współżycia²⁵ Te zaś płyną z ducha przykazań i błogosławieństw²⁶

Jak każda modlitwa, także modlitwa za ojczyznę nie ogranicza się tylko do prośby. Powinna ona być nie tylko zawieraniem Bogu tego wszystkiego,

²³ J a n P a w e ł I I. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 17.06.1999 r.). Jan Paweł II wielokrotnie dawał dowody tak rozumianego patriotyzmu. Jego modlitwa za ojczyznę wyraziła się nie tylko w słowach: „Pokój Tobie, Polsko! Ojczyzno moja!”, ale także w zapewnieniach: „Wracając do Watykanu nie opuszczam mego rodzinnego kraju. Zabieram w pamięci widoki ojczystej ziemi, od Bałtyku do gór, a w sercu zachowuję to wszystko, czego dane mi było doświadczyć pośród moich rodaków. Raz jeszcze pragnę zapewnić: w moich myślach i modlitwach Polska i Polacy zajmują miejsce szczególne [...]. Jasnogórskiej Królowej Polski oddaję w opiekę wszystkich i każdego z was. Jej matczynej miłości powierzam waszą codzienność, wasze pragnienia i działania. «Miłość Boga Ojca, łaska Pana naszego Jezusa Chrystusa i dar jedności w Duchu Świętym niech będą z wami wszystkimi!» Niech Bóg błogosławi Polskę, moją Ojczyznę, i wszystkich rodaków!” J a n P a w e ł I I. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 17.06.1999 r.).

²⁴ J a n P a w e ł I I. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 17.06.1999 r.). Por. także t e n ż e. *Przemówienie powitalne* (Warszawa, 8.06.1987 r.).

²⁵ Por. J a n P a w e ł I I. *Homilia w czasie Liturgii Słowa* (Żywiec, 22.05.1995 r.): „Śpiewam tę wielkanocną antyfonę i modlę się razem z wami za naszą Ojczyznę i za wszystkich rodaków: o umiłowanie daru życia, o szczerą troskę o dobro wspólne, o wytrwałe budowanie Polski na fundamencie sprawiedliwości, solidarności i miłości społecznej. Modlę się, aby duch dialogu i współpracy przeważał nad duchem walki i konfrontacji. Modlę się o poszanowanie godności każdego człowieka, o kulturę wzajemnego współżycia. Modlę się za polskie rodziny nękane problemem bezrobocia i ubóstwa. Dla wszystkich utrudzonych i zniechęconych proszę o odnowioną nadzieję”

²⁶ J a n P a w e ł I I. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 17.06.1999 r.).

czym ojczyzna żyje dziś i tego, co przyniesie przyszłość, ale także czasem dziękczynienia za przeszłość²⁷ To zaś oznacza, że trzeba dostrzegać nie tylko potrzeby własnej ojczyzny, ale także jej sukcesy, zachodzące pozytywne zmiany w dziedzinie ekonomii i reform społecznych, stopniowe utrwalanie się struktur demokratycznego i praworządnego państwa, podziwiać przedsiębiorczość rodaków, ich twórczą inicjatywę i wolę pracy dla dobra ojczyzny²⁸ W modlitwie więc ujawnia się całe zainteresowanie sprawami własnej ojczyzny, jej bieżącymi problemami i sukcesami.

Do takiej postawy modlitewnej, zwłaszcza do modlitwy dziękczynnej, człowiek nie byłby zdolny, gdyby nie uznał wartości tkwiących we własnym narodzie. Wobec dzisiejszych postaw dystansowania się od własnego narodu warto przytoczyć słowa Jana Pawła II: „Jestem przekonany, iż Polacy to naród o ogromnym potencjale talentów ducha, intelektu, woli, naród, który stać na wiele i który w rodzinie krajów europejskich może odegrać doniosłą rolę. I tego właśnie z całego serca życzę całej Ojczyźnie”²⁹ W podobnym duchu Papież wypowiadał się w roku 1999: „Ilekcroć nawiedzam Polskę, utwierdzam się w przekonaniu, że nie brak tu ludzi czystego serca, którzy żyjąc na co dzień, jako ubodzy duchem, cisi, miłosierni i pokój czyniący, wytrwale pozyskują łaskę Bożego błogosławieństwa dla swojej ojczyzny”³⁰

Wiara w wartości tkwiące we własnym narodzie, zauważenie i docenienie rozwoju materialnego ojczyzny nie mogą jednak przyćmić prawdy o problemach i napięciach. Dlatego patriotyzm manifestuje się też w rozpoznawaniu wszelkich problemów i niedociągnięć. Te jednak, odczytywane w duchu miłości ojczyzny, stanowią zawsze wezwanie do pełnego mądrości, solidarności i wytrwałości zaangażowania w budowanie ojczyzny sprawiedliwej, która gwarantuje godne życie wszystkim swoim obywatelom, a zwłaszcza tym, którzy są najbardziej bezbronni i słabi³¹ Taka miłość jednoczy wszystkich obywateli wokół wspólnych celów i wartości i nie pozwala poddać się zwątpieniu.

²⁷ Por. J a n P a w e ł II. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 17.06.1999 r.).

²⁸ J a n P a w e ł II. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 10.06.1997 r.). Por. także t e n ż e. *Przemówienie powitalne* (Wrocław, 31.05.1997 r.); t e n ż e. *Przemówienie pożegnalne* (Warszawa, 14.06.1987 r.): „Widziałem, że pomimo trudności kraj ten rośnie i rozwija się, że rośnie w nim człowiek, rośnie jego wiara, kultura, poczucie odpowiedzialności, dojrzałość”

²⁹ J a n P a w e ł II. *Przemówienie powitalne* (Wrocław, 31.05.1997 r.).

³⁰ J a n P a w e ł II. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 17.06.1999 r.).

³¹ J a n P a w e ł II. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 10.06.1997 r.). Por. także t e n ż e. *Przemówienie pożegnalne* (Warszawa, 14.06.1987 r.).

Z modlitwy nabrzmiałej wdzięcznością, a zarazem troską, powinno płynąć wielorakie zaangażowanie na rzecz własnej ojczyzny jako dobra wspólnego. *Katechizm* przypomina, że „obywatele mają obowiązek przyczyniać się wraz z władzami cywilnymi do dobra społeczeństwa w duchu prawdy, sprawiedliwości, solidarności i wolności”³² Także Jan Paweł II podczas swojego pielgrzymowania do ojczyzny wielokrotnie podkreślał, że „Polska jest dobrem wspólnym całego narodu i na to dobro muszą być otwarci wszyscy jej synowie i córki; bo takie dobro domaga się stałego i rzetelnego wysiłku całego społeczeństwa”³³ Takiej twórczej współpracy wokół dobra wspólnego, jakim jest ojczyzna, nie sprzeciwia się różnorodność przekonań i politycznych wizji. Przeciwnie, duch pokoju, jedności, dialogu, cierpliwego współdziałania w dobrym, długowzroczności i odwagi w podejmowaniu i rozwiązywaniu nowych problemów powinien ożywiać wysiłki wszystkich, którym leży na sercu pomyślność ojczyzny i szczęście jej mieszkańców³⁴ Sposobem urzeczywistniania miłości ojczyzny jest zatem uczestnictwo w jej stanowieniu. Człowiek autentycznie kochający własną ojczyznę nie może stać się jedynie przedmiotem nadrzędnego działania władzy, instytucji życia państwowego³⁵ Prawdziwa miłość każe mu być podmiotem, a więc „gospodarzem w swoim domu”, który ma współstanowić przez swoją pracę, przez swój wkład³⁶

Wkład w zachowanie i tworzenie dobra wspólnego, jakim jest ojczyzna, zależy od pełnionych w społeczeństwie funkcji. Postawa patriotyczna powinna cechować zarówno pełniących władzę, oddanych całkowicie działalności politycznej, jak i zwykłych obywateli. Jej istotą powinna być ofiarna służba człowiekowi i społeczeństwu³⁷ oraz utożsamienie własnego dobra z dobrem ojczyzny zgodnie ze słowami Piotra Skargi: „Kto ojczyźnie swej służy, sam sobie służy; bo w niej jego wszystko się dobre [...] zamyka”³⁸ Wszyscy obywatele mają dokładać wszelkich starań, by ojczyzna nie tylko stawała się państwem stabilnym politycznie i gospodarczo zasobnym, ale również umac-

---

³² KKK 2239.

³³ J a n P a w e ł II. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 23.06.1983 r.).

³⁴ Por. J a n P a w e ł II. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 17.06.1999 r.). Por. także t e n ż e. *Przemówienie pożegnalne* (Warszawa, 14.06.1987 r.).

³⁵ Por. J a n P a w e ł II. *Przemówienie do przedstawicieli władz* (Warszawa, 8.06.1987 r.).

³⁶ Tamże.

³⁷ Por. J a n P a w e ł II. *Przemówienie w Parlamencie RP* (Warszawa, 11.06.1999 r.). Por. także t e n ż e. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 17.06.1999 r.).

³⁸ Por. J a n P a w e ł II. *Przemówienie w Parlamencie RP* (Warszawa, 11.06.1999 r.).

niała się duchem miłości wzajemnej i społecznej³⁹ Stąd zaprzeczeniem miłości ojczyzny i brakiem patriotyzmu jest szukanie własnych czy grupowych korzyści z pominięciem dobra wspólnego całego narodu⁴⁰

Choć najgłębszym wyrazem patriotyzmu jest służba własnej ojczyźnie, to miłość do niej może wyrażać się także poprzez inne postawy. Jan Paweł II wielokrotnie zwraca uwagę, że znakiem patriotyzmu jest znajomość historii własnego narodu. Nie można bowiem służyć dobrze narodowi, nie znając jego dziejów, bogatej tradycji i kultury⁴¹ To poprzez znajomość jego dziejów wytwarza się więź z narodem. Słowo „ojczyzna” nabiera szczególnego znaczenia pojęciowego i uczuciowego, jeśli uświadomi się jej dzieje, a zwłaszcza negatywne doświadczenia własnego narodu, takie jak: utrata niepodległości, doznane krzywdy, zagrożenia. Doświadczenia te stają się jakby „kuźnią patriotyzmu” Dlatego trzeba mieć przed oczyma duszy całe dzieje ojczyzny; także te naznaczone stygmatem wojny i zniszczenia⁴² Dzieje ojczyzny – zwłaszcza te związane z bolesnymi doświadczeniami narodu – odślaniają bowiem jej wartość⁴³

Ze znajomości dziejów własnego narodu powinna rodzić się troska o wartości duchowe, które – wzorem minionych pokoleń – trzeba wiernie przechować, i których nie można zatracić pośród słusznych trosk o materialną pomysłność kraju. Patriotyzm zatem to także troska o rozwój rodzimej kultury⁴⁴ Afirmacja całego dziedzictwa kultury, poszanowanie tego dziedzictwa, ale także kultywowanie go oraz wszelka aktywność na rzecz jego rozwoju, najpełniej wyraża wierność korzeniom⁴⁵

³⁹ J a n P a w e ł I I. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 17.06.1999 r.).

⁴⁰ Por. J a n P a w e ł I I. *Przemówienie w Parlamencie RP* (Warszawa, 11.06.1999 r.).

⁴¹ J a n P a w e ł I I. *Homilia podczas Mszy św.* (Łowicz, 14.06.1999 r.).

⁴² J a n P a w e ł I I. *Przemówienie do przedstawicieli władz* (Warszawa, 2.06.1979 r.).

⁴³ Zwraca na to uwagę Ojciec Święty, gdy mówi: „Może czasem zazdrościmy Francuzom, Niemcom czy Amerykanom, że ich imię nie jest związane z takim kosztem historii, że o wiele łatwiej są wolni, podczas gdy nasza polska wolność tak dużo kosztuje. Nie będę, moi drodzy, przeprowadzał analizy porównawczej. Powiem tylko, że to, co kosztuje, właśnie stanowi wartość. Nie można zaś być prawdziwie wolnym bez rzetelnego i głębokiego stosunku do wartości. Nie pragniemy takiej Polski, która by nas nic nie kosztowała. Natomiast czuwajmy przy wszystkim, co stanowi autentyczne dziedzictwo pokoleń, starając się wzbogacić to dziedzictwo. Naród zaś jest przede wszystkim bogaty ludźmi. Bogaty człowiekiem. Bogaty młodzieżą! Bogaty każdym, który czuwa w imię prawdy, ona bowiem nadaje kształt miłości” *Przemówienie podczas Apelu Jasnogórskiego (Jasna Góra, 18.06.1983 r.)*. Por. także t e n ż e. *Przemówienie do młodzieży (nie wygłoszone)* (Kraków, 8.06.1979 r.).

⁴⁴ Por. J a n P a w e ł I I. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 10.06.1997 r.).

⁴⁵ Por. tamże.

Miłość ojczyzny może wyrażać się także przez bardziej proste, ale jakże znaczące, gesty, jak chociażby dostrzeżenie piękna ziemi ojczystej. Czyż to nie patriotyzm każe wyznać: „Dziękuję Opatrzności Bożej, że dane mi było raz jeszcze znaleźć się na mojej ojczystej ziemi [...], że dane mi było widzieć raz jeszcze [...] cały urok tej ziemi w najpiękniejszej porze roku”⁴⁶ Człowiek kierowany miłością własnej ojczyzny potrafi dostrzec jej piękno i cieszyć się każdym spotkaniem z tym pięknem⁴⁷ Potrafi także wnosić swój wieloraki wkład w budowanie tego piękna. Tej postawy człowiek jednak musi się nieustannie uczyć i uczyć jej innych; zwłaszcza tych, za których jest szczególnie odpowiedzialny.

III. WYCHOWANIE DO PATRIOTYZMU

Troska o nowe oblicze patriotyzmu wymaga formowania postaw patriotycznych u dzieci i młodzieży. Starajmy się – mówi Papież do wychowawców – rozwijać i pogłębiać w sercach dzieci i młodzieży uczucia patriotyczne i więź z ojczyzną. Wyczulać na dobro wspólne narodu i uczyć młodzież odpowiedzialności za przyszłość⁴⁸ Wychowanie młodego pokolenia w duchu miłości ojczyzny ma bowiem – jak podkreśla Jan Paweł II – wielkie znaczenie dla przyszłości narodu. To ludzie młodzi mają przenieść ku przyszłości to całe olbrzymie doświadczenie dziejów, któremu na imię Polska i z tego doświadczenia wydobyć lepszą przyszłość⁴⁹ Nie jest to możliwe bez takich postaw, jak uczciwość, trzeźwość, wiara, wolność ducha, siła przekonań. Dlatego lekcja patriotyzmu musi obejmować także wychowanie do takich postaw. Podobnie jak miłość ojczyzny może mieć różne przejawy, tak wychowanie do patriotyzmu powinno obejmować szereg dziedzin ludzkiego życia. Musi ono być wpisane w wychowanie całego człowieka, a więc także w wychowanie religijne. Tę prawdę oddają słowa Piusa XI skierowane w znamien-

---

⁴⁶ J a n P a w e ł II. *Przemówienie pożegnalne* (Warszawa, 14.06.1987 r.).

⁴⁷ „Niech mi wolno będzie dodać do tego jeszcze jeden dar ziemi polskiej: mogłem w dniu dzisiejszym spojrzeć z bliska na Tatry i odetchnąć powietrzem mej młodości” J a n P a w e ł II. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 23.06.1983 r.).

⁴⁸ J a n P a w e ł II. *Homilia podczas Mszy św.* (Łowicz, 14.06.1999 r.).

⁴⁹ J a n P a w e ł II. *Przemówienie do młodzieży (nie wygłoszone)* (Kraków, 8.06.1979 r.).

nym okresie dziejów do młodzieży niemieckiej: „Śpiewajcie swoje pieśni wolności, lecz nie zapominajcie o wolności dzieci Bożych. [...] Kto śpiewa pieśń wierności dla swej ojczyzny, nie może się sprzeniewierzać swemu Bogu, swemu Kościołowi i swej wiecznej ojczyźnie i stać się wobec niej zbiegiem i zdrajcą”⁵⁰

Współczesna świadomość powszechnej wspólnoty stawia wymagania odpowiedzialnym za wychowanie do patriotyzmu. Chodzi o to, by budzić poczucie, że to powszechne braterstwo i wspólnota nie musi sprzeciwiać się miłości ku własnej ojczyźnie, jej tradycjom i sławie, jej rozwojowi i interesom, a z drugiej strony miłość ojczyzny nie powinna czynić nikogo ślepym na powinność obejmowania miłością wszystkich ludzi⁵¹ Ostatecznie chodzi więc o umieszczenie patriotyzmu w całym porządku miłości, który to porządek nakazuje miłować wszystkich, ale pozwala dać pierwszeństwo w tej miłości tym, którzy są bliżsi z racji szczególnych więzów. Poczucie więzi z ojczyzną, jako wspólnym domem, powinno owocować szacunkiem dla trudu poprzednich pokoleń i zarazem zaangażowaniem na rzecz przyszłości⁵²

W wychowaniu do miłości ojczyzny pomocne może okazać się odwołanie do wzorów osobowych. W polskiej tradycji – jak mówi Papież – nie brakuje wzorców życia poświęconego całkowicie dobru wspólnemu naszego narodu. Te przykłady odwagi i pokory, wierności ideałom i poświęcenia wyzwalały najpiękniejsze uczucia i postawy u wielu Polaków, którzy bezinteresownie i z poświęceniem ratowali ojczyznę, gdy była ona poddawana najcięższym próbom⁵³ Niech wspaniałe świadectwa miłości ojczyzny, bezinteresowności i heroizmu, jakich mamy wiele w naszej historii – zachęca Jan Paweł II – będą wyzwaniem do zbiorowego poświęcenia wielkim narodowym celem, gdyż „najwspanialszym wypełnieniem wolności jest miłość, która urzeczywistnia się w oddaniu i służbie”⁵⁴ Oddziaływanie wszelkich środowisk wychowawczych musi mieć na celu ukształtowanie gotowości wysiłku pomnażania dobra wspólnego. Miłość ojczyzny jak każda miłość nie jest możliwa bez ofiary. Wychowanie do ofiary musi zatem stanowić istotny element każdego wychowania patriotycznego.

⁵⁰ P i u s XI. Encyklika *Mit brennender Sorge* nr 48. Por. także: P i u s XII. Encyklika *Summi Pontificatus* nr 56.

⁵¹ Por. P i u s XII. Encyklika *Summi Pontificatus* nr 39.

⁵² Por. S. R o s i k. *Naród i jego aksjologiczna pozycja w ujęciu niektórych pism Prymasa Polski Kardynała Stefana Wyszyńskiego*. RT 40:1993 z. 3 s. 122.

⁵³ J a n P a w e ł II. *Przemówienie w Parlamencie RP (Warszawa, 11.06.1999 r.)*.

⁵⁴ Tamże. Papież odwołuje się tutaj do swojej encykliki *Redemptor hominis* (por. nr 21).

Wobec współczesnej niechęci do patriotyzmu należy przypominać zwłaszcza ludziom młodym, że „wierność korzeniom nie oznacza mechanicznego kopiowania wzorów z przeszłości”⁵⁵ Przeciwnie, ta wierność jest zawsze twórcza, gotowa do pójścia w głąb, otwarta na nowe wyzwania, wrażliwa na „znaki czasu” Oznacza ona nade wszystko umiejętność budowania organicznej więzi między odwiecznymi wartościami, które tyle razy sprawdziły się w historii, a wyzwaniami świata współczesnego, między wiarą a kulturą, między Ewangelią a życiem⁵⁶ Współczesne wychowanie do miłości ojczyzny powinno zatem zmierzać ku temu, by miłość ta nie została wyparta przez brak poczucia przynależności do jakiegokolwiek ojczyzny, ale także – na co zwracał uwagę już Sobór Watykański II – przez wszelką pogardę dla innej rasy oraz jątrzący nacjonalizm⁵⁷

Jeśli dzisiaj wychowanie do miłości ojczyzny przynosi tak niewielkie skutki, to być może dlatego, że ojczyzna – zwłaszcza poprzez rządzących – nie spełnia swoich obowiązków wobec obywateli i w ten sposób w ich oczach nie „zasługuje” na miłość. To prawda, że podobnie jak IV przykazanie Dekalogu wskazuje nie tylko na obowiązki dzieci wobec rodziców, ale także na obowiązki rodziców⁵⁸, także miłość do ojczyzny będzie tym żywsza, im bardziej spełni ona obowiązki wobec swoich obywateli. Z całą świadomością różnic istniejących między pojęciami „ojczyzna” i „państwo” należy jednak stwierdzić, że brak postawy patriotyzmu może mieć jedno ze swoich źródeł w złym funkcjonowaniu państwa. Wychowanie do tej postawy nie może zatem pomijać uzdrawiania stosunków społecznych oraz przewyciężania struktur grzechu. To prawda, że miłość ta wykracza poza czystą zależność. Jeśli jednak ma ona wyrażać związek jednostki z własnym narodem oraz jeśli wymaga ona poświęcenia własnych interesów dobru wspólnemu oraz lojalności, to nie może być wystawiana na próbę poprzez niesprawiedliwość społeczną czy brak poszanowania godności osoby w społeczeństwie, do którego ta osoba przynależy.

Patriotyzm jest obowiązkiem każdego chrześcijanina. Jest to bowiem obowiązek płynący z wiary. Jako postawa bardzo bogata i złożona powinna znajdować swoje środki wyrazu we wszystkich czasach i okolicznościach życiowych. Nowość tej postawy w obecnej rzeczywistości wyznacza przede

---

⁵⁵ J a n P a w e ł II. *Przemówienie pożegnalne* (Kraków, 10.06.1997 r.).

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Por. DM 15.

⁵⁸ Por. KKK 2199.

wszystkim kontekst jednoczenia się współczesnych społeczeństw. Doceniając wszelkie wysiłki mające na celu urzeczywistnianie się powszechnego braterstwa, należy jednak podkreślać znaczenie miłości skierowanej ku własnemu narodowi, ziemi rodzinnej, krajowi pochodzenia. Brak tej postawy świadczy bowiem o wykorzenieniu człowieka, które zamknie go na wkład w budowanie jakichkolwiek społeczności.

BIBLIOGRAFIA

1. Źródła

- Sobór Watykański II. Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (1965).
- Sobór Watykański II. Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus* (1965).
- Katechizm Kościoła Katolickiego. Poznań: Pallottinum 1994.
- P i u s XI. Encyklika *Mit brennender Sorge* (1937).
- P i u s XII. Encyklika *Summi Pontificatus* (1939).
- J a n P a w e ł II: Przemówienia powitalne i pożegnalne podczas pielgrzymek do Polski.
- Przemówienie podczas Apelu Jasnogórskiego (Jasna Góra, 18.06.1983).
  - Homilia podczas Mszy św. (Łowicz, 14.06.1999 r.).
  - Przemówienie do przedstawicieli władz (Warszawa, 8.06.1987 r.).
  - Przemówienie w Parlamencie RP (Warszawa, 11.06.1999 r.).
  - Przemówienie do młodzieży (nie wygłoszone) (Kraków, 8.06.1979 r.).
  - Homilia podczas Mszy św. (Kielce, 3.06.1991 r.).
  - Homilia w czasie Liturgii Słowa (Żywiec, 22.05.1995 r.).

2. Opracowania

- K l u x e n-P y t a D.: Patriotismus. W: Lexikon für Theologie und Kirche. Bd. 7. Freiburg–Basel–Rom–Wien: Herder 1998 kol. 1470.
- O l e j n i k S.: Dar. Wezwanie. Odpowiedź. Teologia moralna. T. 7: Moralność życia społecznego. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej 1993.
- R o s i k S.: Naród i jego aksjologiczna pozycja w ujęciu niektórych pism Prymasa Polski Kardynała Stefana Wyszyńskiego. RT 40:1993 z. 3 s. 119-133.
- S k o r o w s k i H.: Być chrześcijaninem i obywatelem dziś. Refleksje o postawach moralno-społecznych. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 1994.

- S k o r o w s k i H.: Moralność społeczna. Wybrane zagadnienia z etyki społecznej, gospodarczej i politycznej. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 1996.
- W a g n e r J.: Ojczyzna. W: Słownik katolickiej nauki społecznej. Red. W Piwo-
warski. Warszawa: IW PAX, Wydawnictwo Misjonarzy Klaretynów „Palabra”
1993 s. 117-118.

THE NEW IMAGE OF PATRIOTISM

A REFLECTION ON THE TEACHING OF JOHN PAUL II TO POLES

S u m m a r y

The love of homeland, called patriotism, is a duty that comes from faith. The fact that it is now undervalued results from a mistaken understanding and makes us seek not only its true meaning, but also new means of expression and new modes of its realisation. The contemporary context for the attitude of patriotism is determined, above all, by the unifying of societies. Therefore there are many who excuse their abandonment of the love for their homeland on behalf of uniformity. In the teaching addressed to his compatriots Poles John Paul II points, above all, to the duty of prayer for their homeland and to their various commitment on behalf of the common good. Patriotism is expressed in a series of other particular attitudes, such as: the knowledge of history, tradition, culture, or even attachment to native landscapes. Man should be brought up for this kind of attitude by his milieu. The Pope's teaching has a universal character and although it is addressed to Poles, nevertheless should be referred to all Christians who take into account the good of the whole human family and are at the same time citizens of their own homelands.

Translated by Jan Kłós

Słowa kluczowe: patriotyzm, ojczyzna, miłość ojczyzny.

Key words: patriotism, homeland, love for one's homeland.